

marife

dini araştırmalar dergisi

Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 18 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2018

İleriki Bir Tarihte Döviz Satışıyla İlgili Yapılan Anlaşma İçin Bedel Alınması* Konulu Makalenin Tercüme ve Değerlendirilmesi

Ali Kutty Musliyar

Prof., Câmiati'n-Nüriyyeti'l-Arabiyye, Kerala, Hindistan

Trc. Muhammed Çuçak

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı

muhammedcucak@osmaniye.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0003-3177-4837>

Arif Atalay

Dr. Öğr. Üyesi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Hukuku Anabilim Dalı

arifatalay@osmaniye.edu.tr | <http://orcid.org/0000-0001-8906-5449>

Geliş Tarihi / Received: 23.05.2018 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 11.12.2018

Atıf / Cite as

Musliyar, Ali Kutty. "İleriki Bir Tarihte Döviz Satışıyla İlgili Yapılan Anlaşma İçin Bedel Alınması Konulu Makalenin Tercüme ve Değerlendirilmesi". Trc. Muhammed Çuçak - Arif Atalay, *Marife* 18/2 (2018): 667-687. <https://doi.org/10.33420/marife.426486>.

Giriş

Hamd âlemlerin rabbi olan Allah'adır, salat ve selam peygamberlerin sonuncusu Nebi Muhammed'e, ailesine ve ashabının hepsine olsun.

Zamanın ilerlemesi, günlerin geçmesiyle birlikte bankacılık ve şirket işlemleri her geçen gün yenilenmekte, gelişmekte, şekilleri çoğalmakta ve çeşitleri farklılaşmaktadır. Bu durum; haram akitlerden mubah olan akitleri ayırt etmesi

* Musliyar, Ali Kutty. "el-Muâvedatü ani'l-iltizâm bi bey'i'l-umulâti fi'l-mustakbeli". *Mecelletü mecmâi'l-fikhi'l-İslâmî* 28/32 (2015): 129-158.

için Müslüman limleri Őer iŐlemlerin Őartlarını ve kurallarını geniş çaplı ve ince bir araştırma yapmaya zorlamaktadır. Eski limlerimiz -Allah onlara rahmet etsin- mubah Őer işlerin Őartlarını, niteliklerini ve kurallarını açıklamada ve bunları fur kitaplarında yazma konusunda gayretlerini esirgememiŐlerdir. Bize düŐen sadece, onların koyduğu usul ve kurallardan yeni muamelat hükümlerini çıkartabilmek için geniş bir araştırma ve süreklilik arz eden hassas müracaatlar yapmaktır.

İleriki bir tarihte döviz satışıyla ilgili yapılan anlaşma ve bu anlaşmadan bedel almak konusu; toplumun yaygın olarak kullandığı, bu işlemi yapan kimseler ve İslami Finans kurumlarında ve Őeriatta mubah olan aktivitelere meşgul olan Őirketlerde alıŐan kimseler tarafından hakkında sıkça sorulan konulardan biri haline gelmiŐtir. Bu iŐlemin yapılıŐ Şekli Şöyledir: İktisadi kurum belirli bir bedel karŐılıėında¹, müşteriye (tacir ya da Şirket olabilir) gelecekteki belirli bir tarihte, belirli miktardaki muayyen dövizi (, £, , \$), belirli bir fiyattan satma vaadiyle teklif eder; müşteri de üzerinde ittifak edilmiŐ bedel karŐısında bu vaadleŐmeyi kabul eder. Müşterinin amacı gelecekte alacağı dövizle ihtiyaını gidermektir. MüŐteriyi bu anlaşmaya iten sebep; özellikle günümüzdeki gibi birçok ülkede meydana gelen mali kriz sebebiyle döviz fiyatlarında görülen hızlı deėiŐim ve dövizde meydana gelecek çalkantılar sonucunda olabilecek zarara tedbir almaktır.

Modern muamelat hükümlerini araŐtırırken bireylerin kendi aralarındaki muameleler ve aktivitelere yüce Şeriat hükümlerini kiŐinin heva ve heveslerine uydurmamız doğru olmaz. Çünkü İslam devletlerinde yaygın olan bankacılık iŐlemlerinin birçoğu batıdaki ve Avrupa'daki mevcut faizli bankalardan gelmiŐtir. Bu tarz bankacılık iŐlemlerini Őer hükümlere yapılan uzak tevillerle ve fukahenin sözlerini asla kastetmedikleri manalara çevirip hamletmekle temize çıkarmamız caiz değildir. Âlimler olarak bize düŐün Őer hükümleri esas almamız; dolayısıyla muamelattan Őer hükme uygun olana helal, uygun olmayana da haram dememiz gerekir. Toplumun maslahatı iddiasıyla bütün modern muameleleri temize çıkartmak için bir limin nasların uzak teviline tabi olması uygun olmaz. Çünkü maslahatlardan Őeriata uygun olan da vardır olmayan da vardır. Fakihlerin açıkladığı gibi Őeriate uygun olmayan maslahatlar geçersizdir. Ancak Őer muamelelerin birçok Őartları ve kaideleri konusunda mezhepler ihtilaf etmiş ve eski fakihlerin görüŐleri farklı olmuştur. Bu durum bize araştırma kapısını açmıŐ, ümmetin maslahatına uygun olanı ve bütün alanlarda özellikle ekonomi alanında ümmetin geliŐmesini sağlayanı almamızı saėlamıŐtır.

Bu araŐtırmada -Allah'ın izniyle- ileriki bir tarihte döviz satışıyla ilgili yapılan anlaşma ve bu anlaşmadan bedel almak konusundaki meydana gelen uygulamalar hakkında Őer hkme ulaŐmaya gayret edeceğim. Allah tealadan yardım ve doğruluk diliyorum.

¹ Mütercim: Bankanın belirli bir zaman sonra satacağını vadettiği sabit kurlu döviz satış anlaşması karşılığında bir ücret almasıdır. Örneğin; bankanın müşteriye kuru 2 'den iki ay sonra 1000 \$ satma vaadi karşılığında müşteriden peşinen 100  alması gibidir. Dolayısıyla banka iki ay sonra müşteriden hem 1000 \$ karşılığı olan 2000 'yi hem de bu satış vaadi mukabilindeki 100 'yi alarak 1000 \$ karşılığında müşteriden 2100  almış olmaktadır.

İleriki Bir Tarihte Döviz Satışıyla İlgili Yapılan Anlaşma ve Bu Anlaşmadan Bedel Almak

Fer' üzerine verilen hükmün bu fer'in aslına ait olan hükme bağlı olacağı herkesçe bilinen bir husustur. Çünkü asıl batıl olursa fer'in de batıl olması kaçınılmazdır. İleriki bir tarihte döviz satışıyla ilgili yapılan anlaşmaya karşılık bedel almanın hükmü; ileriki bir tarihte döviz satışı konu edinen bu anlaşmasının caiz olmasına bağlıdır. Çünkü bir anlaşma haram olduğu müddetçe bu anlaşmanın bedeli konusunda araştırma yapmaya da gerek yoktur. Zira haram akitten alınan bedel kesinlikle haram olacaktır. Ancak ileriki bir tarihte döviz satışıyla ilgili yapılan anlaşmanın caiz olması ile ilgili hüküm ayrıntılı bir araştırma konusudur. Çünkü bu anlaşma sarf akdinde vadeleşme meselesine dâhildir. Fıkhi ve şerî kurumların birçoğu bu vadeleşme konusu üzerinde çok araştırma yapmışlardır.

Para İşlemleri Konusunda Vaatleşmenin İki Şekli Vardır:

Birinci Şekli; Gelecekte döviz satışı ile ilgili anlaşmanın her iki tarafı da bağlayıcı olmasıdır.

İkinci Şekli; Gelecekte döviz satışı ile ilgili anlaşmanın her iki tarafı da bağlayıcı olmamasıdır.

Birinci Şekil: Gelecekte Döviz Satışı İle İlgili Anlaşmanın Her İki Tarafı da Bağlayıcı Olması

Gelecekte döviz satışıyla ilgili anlaşma iki tarafı² da bağlayıcı olduğu ve gelecekte yeni bir akit yapmadan bu anlaşmaya dayanarak dövizlerin teslim ve tesellümü gerçekleşecekse bu akit sahih değildir. Çünkü iki tarafın da bu şekilde bağlayıcı bir şekilde döviz satışında ittifak etmeleri, bedellerinin kabız gecikmiş olan sarf akti konumundadır. Bu akit ise aşağıdaki beş sebepten dolayı batıldır:

Birinci Sebep: Tarafların akit meclisinden ayrılmadan önce bedelleri kabzetmeleri nas ve icma ile sarf aktinin sıhhati bakımından şarttır. Çünkü İmam Buhari ve Müslim, Ebû Minhal'den şöyle rivayet etmişlerdir: Zeyd b. Erkam ve Bera b. Âzib (r.ahm)'ya sarf akdi hakkında bir soru sordum, o ikisi Peygamber (s.a.v) altının gümüşle veresiye satışını yasaklamıştır, dediler.³ Aynı şekilde İmam Buhari ve Müslim Ebî Sâid el-Hudrî (r.a)'ın şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: Resulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: Altını altınla eşit miktarda olmadıkça satmayınız ve bedellerden birini diğerinden fazla vermeyiniz, gümüşü gümüşle eşit olmadıkça satmayınız, bedellerden birini diğerinden fazla vermeyiniz. Bu ikisinden peşin olanı veresiye olarak satmayınız.⁴ Müslim Ebî Minhâl'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Ortağım hac mevsimi veya hac günlerine kadar veresiye gümüş satmış ve sonra bana gelip bunu haber verdi ve ben ona bunun doğru olmayan bir iş

² Mütercim: Bu iki taraftan maksat; mali müesseseler gibi bağlayıcılığı ihdas eden ve şirket, tüccar gibi bu bağlayıcılığı kabul eden taraflardır.

³ Buhari, Kitâbu'l-buyû', 2180; Müslim, Kitâbu'l-musâkât, 1589.

⁴ Buhari, Kitâbu'l-buyû', 2177; Müslim, Kitâbu'l-musâkât, 1584.

olduğunu söyledim; ortağım, bunu pazarda sattım bana kimse itiraz etmedi dedi. Ben Berâ İbn Âzib'in yanına gidip bu konuda ona sordum, o da dedi ki; Peygamber (s.a.v) Medine'ye geldiğinde biz bu şekilde alışveriş yapıyorduk, Peygamber (s.a.v) peşin olarak olduğunda bir sakınca yoktur, vadeli/veresiye olduğu zaman faizdir, demiştir. Sen Zeyd b. Erkam'ın yanına git, unk o benden daha büyük bir tüccardır dedi. Ben de Zeyd b. Erkam'ın yanına gidip ona bu konu hakkında sordum; Zeyd b. Erkam da Berâ b. Âzib'in söylediğinin aynısını söyledi...⁵ Hepsini burada zikrettiğimiz ve zikretmeye gerek duymadığımız naslar bu yasaklamamın delilleridir.

İcmaya gelince İbn Rüşd, İbn Kudâme gibi diğer birçok âlim bu konuda icma olduğunu söylemişlerdir. İbn Münzir (r.a) şöyle demiştir: "İlim öğrendiğimiz tüm âlimler sarf akdi yapan tarafların bedelleri almadan önce akit meclisinden ayrılmaları halinde sarf akdinin fasit olacağı konusunda icma etmişlerdir."

İkinci Sebep: Bu anlaşma mademki sarf akdi yerinde görülüyor, bu akit karşılığında almış olduğumuz bedel aslında semenin parçası kabul edilir. Örneğin; bu anlaşmanın satıcısı (mesela mali müessese) alıcısıyla (mesela şirket) bir doları 3 £'den hesaplayarak 10 bin \$ satmaya anlaşmış ve bu anlaşmanın karşılığında on bin £⁶ almışsa aslında akitle 10 bin \$'ın her bir dolarını 4 £'den satmış olacaktır.⁷

İbn İlliş (Allah ona rahmet etsin) şöyle demiştir: "Satıcı alıcıya eğer malını bana şu kadar miktara (paraya) satarsan sana şu kadar miktar (para ya da mal) vereceğim ya da şu kadar miktar vereceğime söz veriyorum derse, söz verilmiş olan şey semene dâhildir. Dolayısıyla semende bulunması gereken şartlar o şeyde de (söz verilmiş olanda da) bulunmalıdır. Yine aynı şekilde satıcı alıcıya şayet sen benden bir malı bu kadar fiyata alırsan sana şu kadar bir řey⁸ daha vereceğim diye taahhütte bulunursa taahhütte bulunulan şey mala dâhildir. Dolayısıyla malda bulunması gereken şartlar, verilmeye taahhüt edilen diğer şeyde de bulunmalıdır. Tercih edilen görüş budur.⁹

Buna göre burada¹⁰ sarf akdinde semenin bir kısmının tesellümü gecikmiştir. Böyle olması haramdır. Ravzatu't-tâlibinde şöyle denilmiştir: "Aktin tarafları her iki bedelin de bir kısmını teslim almış sonra da akit meclisinden ayrılmışlarsa teslim alınmayan miktar için akit batıldır. Teslim alınan kısım hakkında ise "tefriku's-safka" konusunda mevcut bulunan iki farklı görüşe göre iki farklı hüküm verilebilir."¹¹ Muğnide şöyle denilmiştir: "Her iki bedelin de bir kısmı alınır sonra da akit meclisinden taraflar ayrılırlarsa alınmayan bedellerde akit batıl olur. Bedellerin alınan miktarda akit sahih midir? Bu konuda iki görüş olup bir

⁵ Müslim, Kitâbu'l-musâkât, 1589.

⁶ Mütercim: Alınan on bin TL gelecekte 10 bin dolarını satmaya taahhüt etmesinin karşılığıdır.

⁷ Mütercim: Para birimleri makalenin orjinalinde Hindistan para birimi olan Rupı örneklendirilmiştir, tercüme edilirken Türk Lirasına uyarlanmıştır.

⁸ Mütercim: Günümüzde mağazaların yapmış oldukları eşya kampanyaları bu durumla aynıdır. Örneğin, buz dolabı alana t masası bedava şeklinde eşantiyon/promosyon.

⁹ İbn İlliş, *Fethu'l-a'lyyi'l-Mâlikî*, 2: 186.

¹⁰ Gelecekte döviz satışı ile ilgili anlaşmadan bedel alma akdi.

¹¹ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibin*, 3: 48.

görüşe göre alınan miktarlarda alışveriş/safka ayrıldığı için teslim alınan kısım için de akit batıldır.”¹²

Ayrıca bu anlaşma (yani ileriki tarihte döviz satışı anlaşması) karşılığında ödenen bedel kaparo gibi değerlendirilmiştir. Kaparo; alışveriş tamamlanırsa semenin bir parçasıdır, alışveriş tamamlanmazsa satıcıya ait olan paradır. Fakat kaparo -Hanbelîler caiz görmüş Hanbelînin dışındaki cumhur caiz görmemiştir-¹³ sarf akitlerinde her iki bedelin aynı akit meclisinde kabz edilmesinin şart olması sebebiyle sarf akdinde geçerli olmaz; sadece muhayerlik şartının öne sürülebildiği¹⁴ akitlerde geçerli olur. Fıkıh konseyleri bu minval üzere açıklamada bulunmuştur.¹⁵

Birçok genel fetva kurulu vaadin her iki tarafı da bağlayıcı olması halinde miktarı önceden belirtilmiş bir fiyatla gelecekte döviz satışı ile ilgili vaatte bulunmanın caiz olmayacağı konusunda açıklamada bulunmuşlardır. Kuveyt Finans Kurumu isimli bankanın *İktisadi Meseleler* konusundaki şerh fetvalarından 28 no’lu fetvasında konu şu şekilde ele alınmıştır:

Soru: Miktarı önceden belirtilmiş bir fiyatla, teslim ve tesellümünün nakit olması ve aynı zamanda yapılması şartıyla gelecekte döviz satma veya satın alma ile ilgili anlaşmanın caiz olup olmadığı konusunda fikhî hüküm nedir?

Cevap: Bu tür uygulamalar vadeli satış olarak kabul edilir, bu uygulama soruda geldiği şekilde meydana gelirse şer’an bir sakınca yoktur. Fakat bu tarz vadeli satış, semenin bir kısmını önceden verme şartı eklenerek bir satış akdi şeklini alırsa bu borcun borçla satışı olur ki bu mutlak olarak yasaktır. Borcun borçla satışı özellikle sıhhati için akit meclisinde her iki bedelin de kabzedilmesi şart olan sarf akdinde kesinlikle yasaktır. Bütün âlimlere göre veresiye satışın şart koşulması sarf akdini ifsat edici olarak kabul edilir.

Üçüncü Sebep: İki bedelin ertelenmesi -akit sarf akdi olmasa bile- nas ve icma ile haram kılınan borcun borçla satışı kapsamına girer.

İbn Ömer (r.a.h.m)’den rivayetle: Peygamber Efendimiz (s.a.v) borcun borçla satışını yasaklamıştır.¹⁶

¹² bk. İbn Kudâme, *Muğni*, 4: 192.

¹³ Kaparo; başkasından bir mal satın almak isteyen kimsenin bu malı satın aldığı malın semenine saydırmak için satın almadığında da karşılıksız satıcının ait olacak olan, satıcıya yapılan bir ön ödemedir. Kaparo vermek Hanefî, Malikî, Şâfiîler’e göre haramdır; Hanbelî’ye göre caizdir. bk. Sugdî, *en-Nütef fi’l-fetevâ*, 1: 472; Ebderî, *et-Tâc ve’l-iklîl*, 4: 369; Bağdâdî, *et-Telkîn*, 2: 153; Nevevî, *Ravzatü’l-tâlibîn*, 3: 65; Remlî, *Nihâyetü’l-muhtâc*, 3: 476; Mâverdî, *el-İnsâf*, 4: 258; Behûtî, *Keşşâfü’l-Kinâ*, 3: 195; Ciddedeki İslam Fıkıh Konseyi, Suudî Arabistandaki İlmi Araştırmalar ve Fetvalar komisyonu gibi bazı Fıkıh Konseyleri ve çağdaş fakihlerin birçoğu ekonomi sektöründeki ihtiyaç ve maslahatı gözeterek kaparonun caiz olduğu görüşünü benimsemişlerdir.

¹⁴ Mütercim: Muhayerlik sarf akdi dışındaki diğer akitler için söz konusudur.

¹⁵ İslam Fıkıh Konseyi 76/3/d8 no’lu kararında: Kaparo; başkasından bir mal satın almak isteyen kimsenin bu malı satın aldığı malın semenine saydırmak için satın almadığında da karşılıksız satıcının ait olacak olan, satıcıya yapılan bir ön ödemedir... Ancak aktin sıhhati için selem akti gibi akit meclisinde bedellerden birinin alınması şart olan ya da sarf akdi gibi her iki bedelin de akit meclisinde alınması şart olan akitler bunun dışındadır; şeklinde ifade edilmiştir.

¹⁶ Beyhakî, *Sünenü’l-kübra*, Kitâbu’l-buyu’, no: 10842, 5: 290; Hâkim, *Müstedrek*, Kitâbu’l-buyu’, no: 2342, 2: 65; Dârakutnî, *Sünen*, Kitâbu’l-buyû’, no: 269, 3: 71; Tahavî, *fi Şerhi’l-meânî’l-âsâr*, no: 5132,

İbn Münzir (r.a) Öyle demiştir: Âlimler borcun borçla satışının caiz olmadığı konusunda icma etmişlerdir.¹⁷

Bu akit (borcun borçla satışı) için vaatleşme veya sözleŐme isimlerini kullanmanın hiçbir manası yoktur. Çünkü dikkate alınan, lafızlar ve cmler değil maksatlar ve manalardır. Mademki bu akit (borcun borçla satışı) haramdır, yleyse bu akitle ilgili vaatte bulunma da kesinlikle haramdır.

Fikhî kurulların birçoğu bu konuda bu Şekilde fetva vermiştir. Kuveyt Finans Kurumunun verdiği fikhî fetva Şu Őekildedir¹⁸; soru: İleriki bir tarihte altın ya da gümüş satmaya veya satın almaya vaatte bulunma hakkında fikhî hüküm nedir? Cevap: İleriki bir tarihte altın ya da gümüş satmaya veya satın almaya vaatte bulunma borcu borçla satma konusunda hile kapısını aralamak olur. Şâri' her iki bedelin akid meclisinde kabzedilmesinin gerekli olduğunu te'kitli bir Şekilde vurguladığı altın ve gmŐŐ bir kenara bırakın her Şeyde borcun borçla satışını yasaklamıştır.

İkinci Şekil: Gelecekte Döviz Satışı İle İlgili Anlaşmanın Her İki Tarafı da Bağlayıcı Olmaması

Gelecekte döviz satışı ile ilgili anlaşmanın her iki tarafı da bağlayıcı olmaması durumunda yani her iki taraf vaadinden vazgeçmede muhayyer olurlarsa bu anlaŐmayı yapmada fikhî olarak herhangi bir sakınca yoktur. Çünkü döviz konusunda vaadleşme döviz satmanın kendisi değildir. Taraflar bu vaadleŐmeden sonra, zamanı ve belirlediği fiyatı deėiŐtirme konusunda tasarrufta

→

4: 21. Bu hadisi Hâkim Őeyhaynın (Buhari ve Müslim)'in Őartlarına göre sahih olduğunu söyledi. Zehebî de Müslim'in Őartlarına göre sahih olduğunu söyledi. Hadisin sahih olarak kabul edilmesi ravinin Mus İbn Akabe olması dŐnldėinde böyledir. Ancak ravinin Musa İbn Akabe olması yanlıŐtır, doğru olanı o ravi Musa İbn Ubeyde er-Rebzîdir. Muhakkiklerin açıklamasına göre Musa İbn er-Rebzî zayıf bir ravidir. Beyhakî Öyle demiştir: "Bu Musa, Mus İbn Ubeyde er-Rebzîdir, bizim Őeyhimiz olan Eb Abdullah kendi rivayetinde yanlıŐlıkla Mus İbn Akabe demiştir. ŐaŐılacak bir Şey ki kendi zamanının Őeyhi olan Eb Hasan Drakitnî bu hadisi Sünen kitabında Ebu'l-Hasen Ali İbn Muhammed el-Mısri'den rivayet ettiğinde Mus İbn Akabeden diye söylemiştir." Ancak İslam limlerinin hepsinin "borcun borçla satışının haram olduğu" konusundaki icmaları bu hadisi güçlendirmektedir. Hadis usulü imamlarının zikrettiği gibi âlimlerin bir hadisi kabul etmeleri o hadisin senedinin sihatinin araŐtırılmasını gereksiz kılar. ZerkeŐi *en-Nked al mukaddimeti İbn Salah* kitabında (I, 309) Öyle demiştir: Doğru olan görüşe göre mmet zayıf hadisi kabul etmişse o hadisle amel edilir. Hatta bu maktu bir hadisi neshetme konusunda mütevatir olarak kabul edilir. Bunun için İmam Őfi' "varise vasiyet yoktur" hadisi konusunda Öyle demiştir: Bu hadisi hadis ehli hadis olarak ispat etmemiŐtir, ancak İslam mmeti bu hadisi kabul edip amel etmiştir, hatta "varise vasiyet olduğunu" söyleyen ayeti nesheden olarak görmüştür.

¹⁷ bk. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4: 186.

¹⁸ 29. *İktisadi Meselelerde fikhî fetvalar*, 1: 51, Kuveyt Finans Kurumu, 1: 51, Kuveyt Fetva Kurumunun 359 nolu fetvası da aynı Şekildedir: "Bu gibi muameleler vadeli satış olarak kabul edilir, bu uygulama soruda geldiği Şekilde meydana geldiyse Şer'an bir sakınca yoktur. Bu mesele daha da anlaŐılması için Öyle açıklanmalıdır: bu vadenin soruda geldiği Şekilde gerçekleşmesi durumunda meŐru olacaktır. Fakat bu tarz vadeli satış, semenin bir kısmını önceden verme Şartı eklenerek bir satış akdi Şeklini alırsa bu borcun borçla satışı olur ki bu mutlak olarak yasaktır. Borcun borçla satışı özellikle sihhati için akit meclisinde her iki bedelin de kabzedilmesi Şart olan sarf akdinde kesinlikle yasaktır. Bütün âlimlere göre veresiye satışın Şart koşulması sarf akdini ifsat edici olarak kabul edilir." (Mütercim: 20. Dipnottaki açıklama daha önceki orijinal metnin 136. Sayfasında "Soru" olarak izah edilmiştir, burada tekrar yazılması gereksizdir.)

bulunsa ve akit meclisinde hakikaten ya da hükmen her iki bedeli kabz etmişse bu akit üzerinde vaadleşilen zamandan itibaren değil de aktin yapıldığı zamandan itibaren aktin hukuki sonuçları gerçekleşir. Buna göre; zamanı geldiğinde tarafların kendi rızasıyla yeniden akit yapmasına ve akit meclisinde bedellerin teslim ve tesellümüne bağlı olarak vaat ya da ittifakın gerçekleşmesi halinde böyle bir muamelede bulunmak sahihtir.

Birçok İslamî mali müesseselerin şerî kurumları bu tür muamelenin caiz olduğunu ifade ettiler. Dilhi'l-bereket adındaki şirketin fikhî fetvalarından s. 83. 13 no'lu fetvasında bu durum şöyle ifade edilmiştir; soru:

Vaadleşme her iki tarafı bağlayıcı olsun ya da olmasın ileriki bir tarihte bedellerin değişiminin peşin olabilmesi için her iki bedelin tesliminin veresiye olmasını şart koşarak¹⁹ teslim günündeki fiyatıyla farklı cinslerdeki dövizlerin satın alınması konusundaki vaadleşmenin hükmü nedir?²⁰

Cevap: Bu vaadleşme her iki tarafı da bağlayıcı olursa yasak olan “borcun borçla satışının” kapsamına girer ki bu da caiz değildir. Bu vaadleşme, her iki tarafı da bağlayıcı olmazsa caizdir.

Kuveyt Finans Kurumu tarafından yayımlanan *İktisadi Meseleler* konusundaki fikhî fethalarından 96 no'lu fetvada şöyle ifade edilmiştir: Soru; müşterinin belirli bir döviz, belirli bir miktarda, belirli bir fiyatla, belirli bir zaman içinde satın almaya vaatte bulunmasının, satıcıya satın alma hakkı diye isimlendirilen belirli bir miktarda para ödemesinin ve alışveriş tamamlanmazsa müşterinin bu parayı satıcıdan alamayacağı şartıyla istenilmesi halinde vaat edilen süreç içinde satıcının döviz teslim etmeyi vaat etmesinin hükmü nedir? Cevap: Bu tür uygulama fikhî caiz değildir; çünkü bu tür uygulama döviz satın almayı vaat etmez. Döviz satışlarında fikhî caiz gördüğü uygulama peşin olarak kabzedilme şartıyla kesinleşen satıştır.

Yine aynı şekilde Kuveyt Finans Kurumunun *İktisadi Meseleler* (I, 50) konusundaki fikhî fetvalarından 28 ve 98 no'lu fetvada şöyle ifade edilmiştir: Soru; miktarı önceden belirtilmiş bir fiyatla, teslim ve tesellümünün nakit olması ve aynı zamanda olması şartıyla gelecekte döviz satma veya satın alma ile ilgili anlaşmanın caiz olup olmadığı konusunda fikhî hüküm nedir?

Cevap; Allah bilir ki; bu tür uygulamalar satım vaadi olarak kabul edilir, bu uygulama soruda geldiği şekilde meydana geldiyse şer'an bir sakınca yoktur.

Madem bu anlaşma mubahtır, diğer şartlar sağlandığında anlaşma karşılığında bedel almakta da sakınca yoktur. Bu şartlardan biri de anlaşmanın, anlaşma mukabilinde bedel alınabilecek bir değere sahip olmasıdır. Çünkü âlimlerin birçoğu anlaşmanın amaçlanan menfaatleri varsa bazı anlaşmalar mukabilinde bedel almayı caiz görmüşlerdir. Bu konuda Kâsânî şöyle demiştir; bir

¹⁹ Mütercim: Yani bedellerin ileriki bir tarihte verilmesi durumunda o ileri tarihin zamanı geldiğinde her iki bedelin de peşin olarak verilmesi anlamındadır.

²⁰ Mütercim: Bedellerin gelecek bir tarihte alınmasının şart koşulması bedeller için veresiyeliktir. Belirtilen tarih geldiğinde farklı cinslerdeki dövizin o günkü fiyatıyla teslim edilmesi de bedellerin peşin olmasını ifade etmektedir.

Üretici belli bir ücret karşılığında bir işi kabul etmiş sonra işi kendisi değil de başka birine, anlaştığı ücretten daha az bir meblağ karşılığında devretmişe, kendisinde (ilk sanatkârda) kalan fazlalık o üretici için helaldir. Üreticinin fazlalığa hak sahibi olmasının sebebi ürünün tazminini yüklenmiş olmasıdır.²¹ İlk retici işi kendisi yapmamış olsa bile fazlalığın (iki ücret arasındaki farkın) kendisine helal olmasının sebebi üretmeyi kendi zimmetine almasıdır, diye ifade edilmiştir. Aynı Şekilde mali müesseseler için de önceden belirlenmiş bir fiyatla, belirli bir zamanda, belirli bir dövizi satmaya vaatte bulunması karşılığında bedel almaları helaldir.²²

Bizim konuyla ilgili olarak sormamız gereken soru Őudur; eğer anlaşmalar tarafları bağlayıcı değilse anlaşma karşılığında bedel almanın caiz olması için bu anlaşmanın sağlayacağı fayda nedir? Madem anlaşma her iki tarafı da bağlayıcı olmayacak bu anlaşmayı yapmanın faydası nedir? Şirketler ve mali müesseselerin bağlayıcı olmayan vaadlere dayanarak karşılıklı muamelelere (alım satımlara) girmesi nasıl düşünülebilir? Uygulamada malı piyasalarda bağlayıcı olmayan vaadler var mıdır? Bana göre doğru olan madem tarafların her biri vaadlerinin geçerli olması ya da iptal edilmesinde muhayyerlerdir; yleyse bu vaadlerin geçerli bir değeri yoktur. Dolayısıyla bu vaadi ne satmak ne satın almak ne de bu vaade bedel almak caiz değildir.

Bahsi Geçen Meselede Anlaşmanın Yapısı:

Aslında bu anlaşmanın tarafları bağlayıcı olmaması, dolayısıyla faydasız olarak kabul edilmesi ticaret ve kanun rfndeki uygulanabilir tarafına ve vakıaya aykırı olan farazi bir meseledir. Çünkü mali piyasalardaki vaadleşmelerde uygulanagelen durum ise vaadleşmelerin bağlayıcı olmasıdır. Bizim bu konuda söyleyebileceğimiz en son söz bu anlaşmanın satıcı tarafından (mali messe tarafından, bu banka olabilir) bağlayıcı olması diğer taraftan (kabul eden müşteri) bağlayıcı olmamasıdır. Bu duruma göre bu anlaşmanın örfen dikkate alınabilir bir faydası olduğunda Şüphe yoktur. Çünkü müşteri (rneğin Şirket) bu anlaşmadan faydalanmaktadır. Şöyle ki Şirket ihtiyacı olduğunda belirli bir fiyatla, istenilen dövizi elde etmeyi garanti altına almıştır. Diğer bir ifadeyle bu muamele bu anlaşmaya göre paralel akitler kapsamına girer. Dolayısıyla bu muamele, kendisi karşılığında bedel almanın sahih olması amaçlanan menfaattir.²³

Mücerred anlaşma ve garanti verme geçmişte bir değere sahip olmasa da günümüzde, özellikle mali piyasalar ve ticari rflerde bağlayıcılığın ve garanti vermenin öneminin arttığı ortadadır. Öyle ki bağlayıcılık ve garanti vermenin dikkate alınan bir önemi vardır. Fukaha garanti vermeye bir bedel vermenin caiz olmadığına hükmetmesi ve bu hükmü, garanti vermenin bedel verilebilecek bir değeri olmadığıyla temellendirmesi kendi zamanın örflerine göredir. Karafi (r.a) Zahrede Şöyle demiştir: “Bedel verilmesi caiz olmayan Őeylerden biri garanti

²¹ Kâsânî, *Bedâiu's-sani'*, 4: 62.

²² Mütercim: *Mesil'l-iktisd* isimli kaynaktaki fetva için Kâsânî'den verilen bu referans konuyla tamamen farklı bir özelliktedir. Zira Kâsânî'nin helal ettiği fazlalık bir “istisna” akdi için söz konusudur. İstisna akti de istihsanen caizdir. Ancak konuda bahsi geçen mesele sarf akdi, kaparo, muzaf bir zamanda satışı vadetmeyle ilgilidir, dolayısıyla “kıyas maa'l-farık” söz konusudur.

²³ Mütercim: yani bu muamelenin kendisi bir menfaattir.

vermektir. Garanti vermek akıl sahipleri için istenilen bir şey olsa da örfe göre değerli bir şey değildir. Dolayısıyla bunun karşılığında bir bedel vermek caiz değildir.”²⁴ Karâfi bu fetvayı kendi zamanındaki örfü dikkate alarak vermiştir. Örfün değişmesinde şüphe yoktur. Günümüzde garanti ve bağlayıcılık ihtiyaçların en önemlisidir, belki tüccar ve şirketler için zaruriyattandır, öyle ki değerli bir kıymete dönüşmüştür. Dolayısıyla –garanti ve bağlayıcılık- karşılığında bedel almanın caiz olduğu bir mal haline geldiğini söylemek gerekli olmuştur. Buna ilaveten, istenilen menfaat sağlanırsa bazı bağlayıcılar mukabilinde bedel almaya âlimlerin birçoğu caiz görmüşlerdir. Bu âlimlerden biri de Kâsânî olup Kâsânînin bu görüşü yukarıda zikredildiği gibi şöyledir: Bir üretici belli bir ücret karşılığında bir işi kabul etmiş sonra işi kendisi değil de başka birine anlaştığı ücretten daha az bir meblağ karşılığında devretmişse, kendisinde (ilk sanatkârda) kalan fazlalık o üretici için helaldir. Üreticinin fazlalığa hak sahibi olmasının sebebi ürünün tazminini yüklenmiş olmasıdır.²⁵

Fakat bu akdin helal olduğuna hükmetmek ve onun karşılığında bedel almak için bu akdin maruz kalacağı şerî sakıncalardan uzak olması şarttır. Bu akit -ileriki bir tarihte döviz satma ve onun karşılığında bedel alma- günümüzdeki uygulama şekliyle uzak durulması gereken birçok sakıncalar içerebilir. Çünkü akit aslı itibariyle mubah olup da sonradan karışan sakıncalı sebeplerden dolayı haram olabilir. Aslı itibariyle şerî birtakım sakıncalar içerirse iş daha da kötüdür.

Bu Akdin Sakıncalı Durumları (Dez avantaj)

1) Mademki bu akid (vadedilmiş döviz satışı) satıcıyı (mali müesseseyi) bağlayıcıdır öyleyse akit onun tarafından tamamlanmıştır. Bu durumda daha önce de anlatıldığı gibi sarf akdinde ivaz veya ivazların bir kısmının kabzı gecikmiş olacaktır.

2) Bu akid şart muhayyerliğine sahip olmakla birlikte sarf akdine benzemektedir. Fukahanın ifade ettiği gibi; sarf akdinde tarafların her ikisi ya da taraflardan birisi muhayyerlik şartına sahip olursa akit batıl olur ve bu haramdır. Haskefi (r.a) şöyle demiştir: “Muhayyerlik şartı; icarede, alışverişte, ibrada, kefalette, rehinde, köle azat etmede, şuf’a hakkından vazgeçmede, sulhde, hulu’da, kısımette/taksim, vakıfta, havalede ve ikalede geçerlidir; ancak sarfta, ikrarda, vekâlette, nikâhta, talakta ve selemde geçerli değildir.”²⁶

Şîrâzî (r.a) şöyle demiştir: “Faiz karışma ihtimali olmayan muamelelerde üç gün muhayyerlik şartı caizdir; ancak sarf akdi, gıda maddelerinin birbiriyle mübadelesi gibi faiz karışacak olan alışverişlerde bu muhayyerlik şartı caiz değildir. Çünkü faiz karışan alışverişlerde tarafların alışveriş tamamlanmadan önce akit meclisinden ayrılmaları caiz değildir. Dolayısıyla tarafların bedelleri almadan ayrılmaları caiz değildir. Eğer muhayyerlik şartını caiz görürsek taraflar, arasında alışveriş tamamlanmadan ayrılmış olurlar.”²⁷

²⁴ Karâfi, *Zahîre*, 5: 478.

²⁵ Kâsânî, *Bedâiu’s-sanâif*, 6: 62.

²⁶ Haskefi, *Dürrü’l-Muhtar*, 4: 571.

²⁷ Şîrâzî, *Mühezzeb*, 1: 258.

İbn Kudâme (r.a) şöyle demiştir: “İkinci çeşit: Sarf, selem ve faiz karışma ihtimali olan ribevî malların kendi cinsiyle satışı gibi akit meclisinde kabzı şart olan muamelelerde muhayyerlik şartı olmayacağı konusunda mezhepte farklı bir rivayet bulunmamaktadır. Kabzın şart koşulması sebebiyle taraflar ayrıldıktan sonra aralarında herhangi bir bağın kalmaması bu gibi muamelatin özündendir. Muhayyerlik şartında ise taraflar arasında bir bağ hâlâ devam etmektedir.”²⁸

Bu hususun bizim konumuza uyarlanması şöyledir; satıcı (mali müessese) kendi vaadini yerine getirmekle zorunludur, ancak müşteri belirtilen zamanda satın alıp almama konusunda muhayyerdir. Daha önce söylendiği gibi vaat bağlayıcı olduğu zaman akit konumundadır. Çünkü itibar lafızlara değil manalaradır. Satıcı sanki dövizi belirli fiyata satmıştır ve müşteri ise satın alıp almama konusunda muhayyerdir. Bu problemlerden sakınmak için belirtilen zamanda yeni bir akdin gerçekleştiğinden emin olmak gerekir. Önceden yapılan vaat sadece bir söz vermekten öteye geçemez. Öyleyse daha önce; “Tarafları bağlayıcı olmadığı zaman vadin ne gibi bir kıymeti var ki vaat karşılığında bir bedel almak caiz olsun?” sorusunu tekrarlamaya ihtiyaç olacaktır.

3) İleriki bir tarihte döviz satma karşılığında yapılan anlaşma Peygamber (s.a.v)’in yasakladığı bey’ul-ğarar (ğarar içeren satım) kapsamına dâhildir. Ebu Hüreyre (r.a) beyu’l-ğarar konusunda şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.v) beyu’l-ğarar’ı yasaklamıştır.”²⁹

Beyu’l-ğarar, içinde belirsizlik bulunan ya da belirsizliğe götüren bütün alışverişleri içine alır. İbn Abdülberr (r.a) şöyle buyurmuştur: “Bey’ul-ğarara gelince; onu kuşatmak ve çeşitlerini saymak mümkün değildir...” İmam Mâlik şöyle buyurdu: “Bir kimse fiyatı 50 dinar olan kaçmış kölesini veya kayıp hayvanını satmaya niyetlense bir başkası da ondan söz konusu bu malı 20 dinara satın almak istese bu işlem ğararlı veya riskli alım satımlardan biridir. Çünkü satın alan kimse satın aldığı malı bulsa mal sahibi 30 dinar zarardadır; ancak satın alan kimse satın aldığını bulamazsa satın alan kimse 20 dinar zarardadır. İmam Malik; bu alışverişte başka bir ayıp daha vardır demiştir. Satın alan kimse kaybolan şey bulunduğu anda onun artmış ya da eksilmiş veya onda başka bir ayıbın ortaya çıkmış olacağını bilemez. İşte bu en tehlikeli alışverişlerdendir.”³⁰

İmam Nevevî (r.a) şöyle demiştir: “Beyu’l-ğarardaki yasak Kitâbu’l-buyu’un asıllarından olan önemli bir asıldır. Bu aslın içine; kaçan kölenin, ma’dumun, belirsiz şeylerin, teslimi mümkün olmayanın, satıcının mülkiyetine girmemiş olanların, büyük ölçekli sulardaki balıkların, memedeki sütün, ana karnındaki yavrunun satışı ve benzeri şeyleri satmak gibi birçok mesele girer. Bunların hepsinin satışını yapmak batıldır. Çünkü bunlar bir ihtiyaç söz konusu olmadığı halde gerçekleştirilen ve belirsizlik ihtiva eden satım işlemleridir.”³¹

²⁸ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4: 130.

²⁹ Müslim, *Kitâbu’l-buyu’*, no: 1513, *Şerhinde*, 3: 1153.

³⁰ Nemerî, *el-İstizkâr*, 6: 454.

³¹ Nevevî, *Şerhu’l-Müslim*, 3: 1153.

İleriki bir tarihte döviz satma vaadi karşılığında yapılan anlaşmadan bedel almadaki ğarar yönü döviz karşılığında aldığı semenin kıymetinde beklenildiğinden daha fazla dalgalanma ihtimalinin olmasıdır. Bu durumda ileriki bir tarihte döviz satma taahhüdünde bulunanın aldığı bedel bile belki onun uğradığı büyük zararı karşılamayabilir. Öte yandan bu miktarın beklenilenden daha fazla yükselme ihtimali de vardı. Bu durumda döviz satın alan kimse satmaya taahhütte bulunan kimseye verdiği bedel açısından zarar eder.

Erime oranını belirli bir miktarla sınırlama şartıyla belirli bir fiyatta ittifak etmesi gibi akitte bazı şartlar ileri sürerek bu ğarar ihtimalini azaltmak da mümkündür. Akdin taraflarının her iki dövizin fiyatındaki erimeyi %10'un altında ya da %5 ve benzeri olmasını şart koşması bu duruma bir örnektir. Böyle bir durumda ğarar aza indirilir. İhtiyaca binaen önemsiz ğarar affedilebilir. Çünkü Şâri' selem, mudarabe, beyu'l-araya³², cuâle/bir iş karşılığında ücret alma gibi akitleri küçük bir ğarar barındırmasına rağmen mubah kılmıştır. Fakihler; ğarar amaçlanmadığında zarurete ya da ihtiyaçlardan dolayı alışverişlerde küçük ğararın affedilebileceğini ifade etmişlerdir.

Kurtubî şöyle demiştir; "Beyu'l-ğarar; ana karnındaki yavrunun, sudaki balığın, havadaki kuşun ve benzeri şeylerin satışında olduğu gibi belirsizlik maksadıyla yapılan satıştır. Belirsizlik maksadı taşımayan küçük ğarar bu nehyin kapsamında değildir. Çünkü akit müddeti içinde kölenin ölmesinin ve evin yıkılmasının muhtemel olmasına rağmen kölenin ya da evin aylık ve yıllık olarak kiraya verilmesinin caiz olması, bireylerin hamamda kalma süresinin ve suyu kullanma miktarının kişiden kişiye değişmesine rağmen hamama aynı miktarda ücretle girmesinin caiz olmasında ve kişilerin su içme miktarlarının farklı olmasına rağmen aynı ücretle sucudan su içmelerinin³³ caiz olması konusunda Müslümanlar icma etmişlerdir. Çünkü her alım satımda bir şekilde ğarar bulunur; ancak ğarar aldatma maksadı taşımayacak kadar önemsiz olursa şeriat onu dikkate almaz. Ğarar böylece iki çeşittir. Alışverişte ortaya çıkan ğararın birinci türdeki ğarardan olması durumunda (aldatma maksatlı ğarar) bu ğarar yasaklanır, ikinci ğarardan olması durumunda taraflar muhayyerdir. Birinci ğarardan mı ikinci ğarardan mı olduğu anlaşılıyorsa bu ğararın hangi kısama gireceği konusunda ihtilaf edilmiştir.³⁴

(Muhammed b. Abdurrahmân Mağribî) Tâc ve'l-iklilde şöyle demiştir: Önemsiz ğarar, asıl konusu caiz olan bir alışverişte olursa caizdir, tek başına olursa³⁵ caiz değildir.

³² Mütercim: Beyu'l-arâyâ hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Atalay, Arif, *İslam Hukukunda Teslim Tesellüm (Kabz)*, Kayseri 2016, 151, 152.

³³ Mütercim: Bazı Müslüman toplumlarda eskiden çarşıda tencere gibi büyük bir açık kap içinde topluma su satan sucular bulunurdu ve bu su kabından su içmek için standart bir ücret ödenir ama herkes kendi ihtiyacına göre farklı miktarlarda su içerdi. Bu "sucudan su içme" uygulaması Türkiye'de örneği bulunmamaktadır.

³⁴ bk. Kurtubî, *el-Müfhim limâ eşkele min Telhisi Kitâb-ı Müslim*, 14: 16.

³⁵ Mütercim: Yani önemsiz olan ğarar amaçlanarak alım satım yapılırsa.

Mâverdi (Allah ona rahmet etsin) şöyle demiştir: “Önemsiz ğarar alım satımda zaruret sebebiyle caiz görülmüştür.”³⁶ Şeyhu'l-İslam (İbn Teymiyye) şöyle demiştir: “Peygamber (s.a.v) aşılınmış hurma ağaçları satıldığında müşterinin hurma ağaçlarının meyveli olmasını şart koşmasını caiz görmüştür. Bu durumda müşteri meyveyi olgunlaşmadan önce satın almıştır. Ancak buradaki alışveriş (meyveye değil akdin konusu olan) ağaca yöneliktir. Dolayısıyla önemsiz ğararın amaçlanması halinde caiz olmadığı ancak zımnen ve tebean olması halinde caiz olduğu ortaya çıkmıştır.”³⁷

4) İleriki bir tarihte döviz satma vaadi karşılığında ücret alma akdi Allah tealanın ayetle haram kıldığı kumara benzemektedir. Kumarın haramlığı konusunda Allah teala şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! (Aklı örten) içki (ve benzeri şeyler), kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ki kurtuluşa eresiniz.” (Maide, 5/90) Kumar; uğraşan kimsenin kaybetmesi ya da kazanması aldığı riske dayalı olan muamelelerin hepsidir. İleriki tarihte döviz satma vaadi işlemi gerçekte bir kumar olmasa da kumara benzerliği inkâr edilemez. Çünkü döviz fiyatının yükselmesinde ya da düşmesinde -belki dövizin erimesinde- tarafların herhangi bir rolü ve müdahalesi yoktur. Tarafların her biri döviz satış vaadi akdine kendisinin kazanması ihtimaliyle girmiştir. Şöyle ki; vaatte bulunan kimsenin bu akde girmesinin sebebi; belirlenmiş olan dövizin fiyatının yükselmesi ve bunun sonucunda müşterinin akdi bozması, bundan dolayı da bu vaade karşı önceden almış olduğu bedeli kazanma düşüncesidir. Müşterinin bu vaat akdine girme sebebi ise; belirlenen zamanda döviz fiyatının düşmesi –ya da erimesi- ve bunun sonucunda kâr etmesidir.

Bu akitte bazı şartlar³⁸ koşarak bu problemi çözmek mümkündür. Dolayısıyla ileriki bir tarihte döviz satma vadinin kumara benzeme şekli hafifleyecektir. Böylece vaatte bulunan kimsenin akde girmesinin sebebi; vaade mukabil önceden almış olduğu bedelden kar elde etmekten ve müşterinin ise; belirlenen zamanda döviz fiyatının düşmesiyle muhtemel olan zarardan korunmaktan ibaret olan doğru düşüncedir. Buna rağmen taraflar için az bir kâr elde etmekten başka bir şey kalmamaktadır.

5) Vaatte bulunan kimsenin vaat karşılığı aldığı bedel aslında kaparoya benzemektedir. Çünkü müşteri akitten vazgeçtiği zaman bu miktarı kaybetmektedir. Vaadini gerçekleştirirse bu bedel semenden sayılacaktır. Bu konu Fethu'l-âliyyi'l-Mâlik'te şöyle geçmektedir: “Satıcı alıcıya eğer malını bana şu kadar miktara (paraya) satarsan sana şu kadar miktar (para ya da mal) vereceğim ya da şu kadar miktar vereceğime söz veriyorum derse, söz verilmiş olan şey semene dâhildir. Dolayısıyla semende bulunması gereken şartlar o şeyde de (söz verilmiş olanda da) bulunmalıdır. Yine aynı şekilde satıcı alıcıya şayet sen benden bir malı bu kadar fiyata alırsan sana şu kadar bir şey daha vereceğim diye taahhütte

³⁶ Tahavî, *el-Hâvî*, 5: 124.

³⁷ İbn Teymiyye, *el-Fetevâ'l-Kübrâ*, 4: 12; *el-Kavâidü'n-nurâniyye*, 1: 118.

³⁸ Mütercim: Müellif burada durumu hafifletecek bazı şartlar ileri sürmekten bahsetmiştir; ama bu şartların ne olduğunu ortaya koymadan doğrudan doğruya bu şartların getireceği çözümden bahsetmiştir.

bulunursa taahhütte bulunulan şey mala dâhildir. Dolayısıyla malda bulunması gereken şartlar verilmesi taahhüt edilen diğer şeyde de bulunmalıdır. Tercih edilen görüş budur.” Bu konumuzda esas olan -daha önce açıklaması ve örnekleri geçtiği gibi- ilk başta belirlenen fiyatın, kur sabitleme işlemi karşılığında tahsil edilen bedelle birlikte değerlendirilmesidir. Kaparonın sarf akdinde yeri yoktur; çünkü sarf akdinde bedellerin tamamının kabzı gerekmektedir. Ribe'n-nesfe kapsamına girmemesi için bedellerin bir kısmını geciktirmek caiz değildir.

Meseleyi (ileriki bir tarihte döviz satışı vaadi karşılığında yapılan anlaşmadan bedele alma) cuâle olarak kabul etme:

Daha önce söylediğimiz problemlerin birçoğunun çözümlenmesi için zikri geçen bu akdi bey' muamelesinden çıkartıp fukahanın caiz gördüğü cuâle akdi³⁹ kapsamı içinde değerlendirmenin daha doğru olduğu görüşündeyim. Çünkü diğer akitlerde dikkate alınan ğarar/belirsizlik cuâle akdinde dikkate alınmamıştır. Çünkü fukahanın açıkladığı gibi cuâle akdinde işçinin kendisinin belirlenmesi caiz olduğu gibi belirlenmemesi de caizdir. İmam Nevevî bu konuda şöyle demiştir: “İşçinin belirli bir şahıs ya da gruptan oluşması caiz olduğu gibi bunların belirli olmaması da caizdir.”⁴⁰

İbn Kudâme rahimehullah şöyle demiştir: “Cuâlede ücretin belirli bir şahsa yapılması caizdir, şayet biri başka birine eğer sen kölemi geri getirirsen sana bir dinar vereceğim dese ve köleyi başka bir kimse getirse, bu üçüncü kişi ücreti alamaz.”⁴¹

Behûtî, Keşşâfu'l-kınâda şöyle demiştir: Tasarrufu ve hizmet sözleşmesi yapması caiz olan bir kimsenin; “Zeyd'e; sen benim kayıp olan malımı geri getirirsen sana şu kadar miktar para vereceğim”, demesinde olduğu gibi cuâle aktini belirli bir kimseyle yapar ve o kimse de kaybı geri getirirse ücreti hak eder. Ancak kayıp malı üçüncü bir şahıs geri getirirse geri getiren bu üçüncü şahıs ücret alamaz.⁴²

Bir kimse Zeyd'e: “kaybettiğim malımı geri getirirsen sana şu kadar miktar para vereceğim ya da şu işimi yaparsan sana şu kadar miktar para vereceğim derse, bu sahih bir cuâle aktidir.”⁴³ Bizim konumuzu (vadeli döviz satışı) cuâle aktine kıyaslamamız mümkündür. Şöyle ki; döviz satışında bedel veren, cuâledeki işçiyi kiralayan kimse konumunda; müessese de cuâledeki işçi konumundadır. Burada işçiyi kiralayanın yerindeki döviz bedeli veren kimse, mali müesseseye: Sen şu tarihte şu fiyatla bu (belirli bir) para karşılığında bana döviz satarsan bu satma vaadi karşılığında sana şu kadar bedel vereceğim dese, mali müessese de

³⁹ İbn A'rafe Şerhu Hududihı isimli kitapta (2: 316) şöyle tanımlamıştır: Cuâle, iş tamamlandıktan sonra ücreti verilmek üzere insanın işçiliği karşılığında yapılan bedel aktidir; ancak aldığı bedel yapılan iş kaynaklı olmamalıdır. (Mütercim; mesela bir kimse şu arabayı sat ve kendi ücretini satış bedelinden al şeklinde olmamalıdır.) Remlî Nihâyetü'l-muhtâc isimli eserinde (5: 465) şöyle tanımlamıştır: Cuâle; hukuken belirli bir iş karşılığında belirli bir miktar veya belirli ya da belirsiz bir iş karşılığında belirsiz bir miktar vaadidir.

⁴⁰ Nevevî, *Ravzatu't-tâlibîn*, 5: 279.

⁴¹ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6: 375.

⁴² Behûtî, *Keşşâfu'l-kınâ*, 4: 203.

⁴³ Şirbinî, *Muğnî'l-muhtâc*, 2: 429.

bunu kabul edip vaadi yerine getirirse mali müessese bunun karşılığında vaadedilen bedeli almaya hak kazanır.

Cuâle akdi çoğu zaman meçhul bir işin üzerinde gerçekleştiğinden bu akdinde asıl olan zamanın meçhul olmasına rağmen Hanbellilere göre cuâle akdinde yapılacak iş için zamanın belirtilmesi caizdir. Çünkü akid, zamanın meçhul olmasına rağmen caiz olursa zamanın malum olmasıyla elbette ki caizdir. İbn Kudâme, Muğnî'de şöyle demiştir: “Bir kimse işi belirli bir zamana bağlarsa; mesela şöyle dese: kim benim kölemi Irak'tan bir aya kadar geri getirirse ona bir dinar vereceğim ya da kim benim bu gömleğimi bugün içinde dikerse ona bir dirhem vereceğim derse bu sahihtir. Çünkü cuâle akti zamanın meçhul olmasıyla caiz olduğuna göre zamanın belirlenmesiyle elbette ki caiz olur.”⁴⁴

Âlimlerin ileri sürdüğü başka bir şart ise; cuâle akdinde yapılan işin külfet ve meşakkat gerektiren işlerden olmasının gerekliliğidir, bu şart da doğrudur. Ancak külfet ve meşakkat durumların, adetlerin, şartların, zamanın ve mekânın değişmesine göre değişir. Önceden belirlenen fiyatla ileriki bir tarihte döviz satışı vaadi sözleşmesinde maddi külfet olmasa da manevi külfet bulunmaktadır, bu manevi külfet ise bu süre içerisinde vaat edenin vaadini yerine getirmesi ve sorumluluk almasıdır. Doğrusunu Allah bilir.

Ancak burada -mali müesseselerde yapılan uygulamalara göre- döviz satış vaadi akdini cuâle akdine benzetme konusunda birtakım fihki engeller vardır. Birincisi: Cuâle akdi her iki taraf için de bağlayıcı olmayan bir akittir. Derdîr rahimehullah şöyle demiştir: İşe başlamadan önce (her iki tarafın da fesih hakkı vardır) işe başladıktan sonra cuâle akdi çalışana değil (işvereni bağlayıcıdır).⁴⁵

Nevevî Allah razı olsun şöyle demiştir: “İş tamamlanmadan önce her iki tarafın da feshetme hakkı vardır. İşe başlamadan önce feshedilmesi halinde veya çalışan akdi işe başladıktan sonra feshetse çalışan için bir şey gerekmez.”⁴⁶

Behûtî rahimehullah şöyle demiştir: “Cuâle akdi her iki taraf için de bağlayıcı olmayan bir akiddir. Şerhte; her iki tarafın yani işveren ve çalışanın diğer bağlayıcı olmayan akidlerdeki gibi istediği zamanda cuâle akdini feshetme hakkının olduğu konusunda ihtilafın olduğunu bilmiyoruz denilmiştir.”⁴⁷

Bizim konumuzda (vadeli döviz satışı) iş farklıdır, hatta tamamen farklıdır. Çünkü vaat en azından satıcı tarafından bağlayıcıdır. Bu farklılığı cuâle akdinin

⁴⁴ İbn Kudâme, *Muğnî*, 6: 375; Sanâ'nî, *el-İnsâf*, 6: 389; Behûtî, *Keşşâfü'l-kanâ*, 4: 205. Mâlikî ve Şafililer cea'ale akdinde zamanın belirli olmamasını şart koşarlar. Bu konuda Derdîr *Şerhi'l-kebîrde* (4: 63) şöyle demiştir: “(zamanı belirtmeden)... Zamanı belirtmek zararlıdır. Çünkü işçi ücretini iş tamamen bittikten sonra almalıdır. Zaman iş bitmeden önce bitebilir bu sebeple işçinin işi boşa gitmiş olacaktır. Böylece bu cea'ale akti daha ęararlı hale gelecek ve aktin amacından çıkmış olacaktır. Remlî *Nihâyetü'l-muhtâca* (5: 471) şöyle demiştir: Vaktin belirtilmemesi gerekir, bir kimse; benim kölemi bir aya kadar kim getirirse ona şu kadar miktar para vereceğim derse, karzda olduğu gibi, bu doğru değildir. Çünkü zaman belirtmek aktin amacına zıttır, zira iş belirlenen zaman içinde bitmeyebilir, dolayısıyla işçinin çabası boşa gitmiş ve amacına ulaşmamış olur. Bk. Ebderî, *et-Tâc ve'l-iklîl* (10: 244), İlliş, *Menhu'l-celîl* (16: 363); Nevevî, *Ravzatü't-tâlibîn* (4: 342), Sünekî, *Esnâ'l-metâlib* (2: 440).

⁴⁵ Derdîr, *Şerhu'l-kebîr*, 4: 65.

⁴⁶ Nevevî, *Minhâcü't-tâlibîn*, 1: 85.

⁴⁷ Behûtî, *Keşşâfü'l-kanâ*, 4: 206.

bağlayıcı bir akit olduğunu söyleyen görüşü kabul etmek suretiyle çözmemiz mümkündür. Muhammed Illîş Minahü'l-celîl'de şöyle demiştir: İşveren ve çalışanın her ikisinin de işe başlamadan önce cuâle akdini feshetme hakkı vardır. Çünkü meşhur olan görüşe göre bu bağlayıcı olmayan bir akittir. Bu akdin her iki tarafı da bağlayıcı olduğunu söyleyenler de vardır. Sadece işçiyi bağlayıcı olduğunu söyleyenler de vardır. İşçinin işe başlamasıyla birlikte cuâle akdi işvereni bağlayıcıdır.⁴⁸

Âlimlerden bazıları cuâle akdinin bağlayıcı bir akit olduğunu söylediğine göre; cuâle akdinin bağlayıcı olduğunu kabul etmede bir sakınca yoktur. Özellikle ümmetin menfaatinin olduğu bir konuda (hiç sakınca yoktur).

İkinci: İşçi -bizim konumuzdaki (vadeli döviz satışı) satıcının konumunda olan kimse- ancak iş tamamlandıktan sonra ücreti alır. Bizim konumuzda ise satışı vadeden satıcı bedeli iş tamamlanmadan önce almaktadır. Hatta iş tamamlanmasa bile aldığı bedeli iade etmemektedir. Remlî rahimehullah şöyle demiştir: "Cuâle akdi; belirli olmayan bir iş üzerinde⁴⁹ yapılmasının caiz olması, belirli olmayan işçiyi⁵⁰ sahih olması, işçinin kabul etme şartının olmaması, bağlayıcı değil taraflar için muhayyerlik hakkı olan bir akit olması, işçinin işi bitirmeden önce ücreti alamaması gibi birkaç yönden icare akdinden ayrılmaktadır. Şayet cuâle akdinde ücretin önceden verilmesi şart koşulursa akit fasit olur."⁵¹

Bu problemi (ileriki bir tarihte döviz satışı vadedindeki akit için) alınan bedeli; vaatte bulunan tarafın bu bedeli mülk edinme şeklinde değil de⁵² önceden alınmış bir meblağ şeklinde alabileceğini söyleyerek çözmemiz mümkündür.⁵³ Vaatte bulunan taraf vadin yerine getirilmesinden sonra bu bedele malik olabilecektir. Vaatte bulunan taraf vadini yerine getirmezse müşterinin (bedel veren tarafın) bedeli geri alma hakkı olmalıdır. Şayet müşteri vaadi yerine getirmezse vaatte bulunan taraf bedeli alamaz ancak ortaya çıkan zararı müşteriye tazmin ettirir. Bu konuda İbn Müseyyeb ve İbn Sirin rahimehullah şöyle demiştir: "Müşteri malı beğenmediği zaman, mal ile birlikte bir şey vermesinde bir sakınca yoktur."⁵⁴

Fukaha şöyle demiştir: İşçi işe başladıktan sonra işveren cuâle akdini bozarsa işçi yaptığı iş kadar ecri misle hak kazanır. Nevevî rahimehullah şöyle demiştir: "İşçi işe başlamadan önce cuâle akdi tarafların ittifakıyla bozulursa işçiye ücret gerekmez; şayet işe başladıktan sonra cuâle akdini işçi bozarsa bu durumda

⁴⁸ Illîş, *Menhu'l-celîl*, 8: 69.

⁴⁹ Kiralanan işçinin gün içerisinde yapacağı işlerin tam belli olmaması. (Mütercim)

⁵⁰ Taşerondan işçi isteyip de kimin geleceğini bilmemesi gibi. (Mütercim)

⁵¹ Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, 5: 466. Bk. Ezherî, *Hâşiyetü'l-cemel*, 7: 511.

⁵² Yani bu işçi bu bedeli vadinin karşılığında bir ücret olarak alamaz; çünkü ücretin önceden verilmesinin şart koşulması cuâle akdini bozar. Remlî (5: 466) *Nihâyetü'l-muhtâc*ta şöyle demiştir: Cuâle akdinde ücretin önceden verilmesinin şart koşulması akdi bozacaktır, bu durumda ücretin mislini hak etmiş olacaktır. Ücret şart koşulmadan önce teslim edilirse doğru olan görüşe göre işçinin ücrette tasarruf etmesi yasaktır.

⁵³ Mütercim: Burada önceden alınan bir meblağ olmasından maksat; önceden alınan bedelin vadedenin mülkiyetine girmeyip mevkufl olarak elinde tutmasıdır.

⁵⁴ İbni Kudâme, *Muğni*, 4: 58.

da işçi ücreti hak etmez, çünkü işçi kendi ihtiyarıyla işten çekilmiş ve işverenin amacı gerçeklemediştir. İşverenin cuâle akdini bozması halinde iki görüş söz konusudur: birincisi; işçi kendi isteğiyle bozduğunda olduğu gibi işçiye ücret verilmez, doğru olan görüşe göre ise işçi yaptığı iş miktarınca ecri misli hak edecektir. Cumhuriyetin hükmü bu şekildedir. Cumhuriyetin görüşüne göre işverenin işçiye yaptığı iş miktarınca ecri misli ödeyene kadar işverenin akdi bozmaya hakkı yoktur.”⁵⁵

Bu konuda İbn Kudâme rahimehullah şöyle demiştir: “İşe başlamadan önce her iki tarafın da cuâle akdini bozma hakkı vardır. Ancak işe başlamadan önce işveren akdi bozarsa işçiye ücret verilmesi gerekmez. İşçi işe başladıktan sonra işveren bozarsa bu durumda işçiye ecri misil ödenir. Çünkü işçi bu işi ücret karşılığında yapmıştır, o ücret de ona teslim edilmemiştir. Şayet işçi cuâle akdini işi bitirmeden önce bozarsa işçiye ücret yoktur. Çünkü işçi karşılığında ücret tayin edilen işi tamamlamadan kendi hakkını düşürmüştür.”⁵⁶

İleriki bir tarihte döviz satışıyla ilgili banka ya da mali müessesenin vaatte bulunması işe başlama olarak kabul edilir. Dolayısıyla bedeli vermeye vaatte bulunan/müşteri döviz alma vaadini bozarsa mali müessese ecri misli almayı hak etmiş olacaktır.

Üçüncüsü: Fethu'l-a'liyyi'l-Mâlik'de şöyle denilmektedir: “Alıcı satıcıya eğer malını bana şu kadar miktara (paraya) satarsan sana şu kadar miktar (para ya da mal) vereceğim ya da şu kadar miktar vereceğime söz veriyorum derse, söz verilmiş olan şey semene dâhildir. Dolayısıyla semende bulunması gereken şartlar o şeyde de (söz verilmiş olanda da) bulunmalıdır. Yine aynı şekilde satıcı alıcıya şayet sen benden bir malı bu kadar fiyata alırsan sana şu kadar bir şey daha vereceğim diye taahhütte bulunursa taahhütte bulunulan şey mala dâhildir. Dolayısıyla malda bulunması gereken şartlar verilmeye taahhüt edilen diğer şeyde de bulunmalıdır. Tercih edilen görüş budur.”⁵⁷ Bu cümle bizim konumuzu (ileriki bir tarihte döviz satışı vaadi anlaşması karşılığında bedel alma) cuâle akdine benzetmenin caiz olmadığını ifadesidir. Çünkü önceden verilen bedel şayet semenin bir parçasından kabul edilirse bu uygulama döviz satışında caiz değildir. Çünkü döviz satışında tarafların akit meclisinden ayrılmadan önce bedellerin tamamını teslim etmeleri şarttır. Bizim konumuzda semenin bir kısmı alınıp diğer kısmı sonraya bırakılmaktadır. En doğru olanı Allah bilir. Allah Resulullah Efendimiz (s.a.v)'e, ailesine ve ashabına rahmet etsin.

⁵⁵ Nevevî, *Ravzatü't-tâlibin*, 4: 340; Nevevî *Minhâcü't-talibinde* (1: 85) şöyle demiştir: “İş tamamlanmadan önce her iki tarafın da cuâle akdini bozma hakkı vardır. İşe başlamadan önce Cuâle akti bozulsa ya da işe başladıktan sonra işçi akdi bozarsa bu durumda işçiye ücret yoktur. İşe başladıktan sonra işveren bozarsa doğru olan görüşe göre işçiye ecri misli verilir.”

⁵⁶ İbni Kudâme, *Muğni*, 6: 375.

⁵⁷ İlliş, *Fethu'l-a'liyyi'l-mâlik*, 2: 186.

Araştırmanın Sonuçları

1) Gelecek bir tarihte döviz satışı vaadi sözleşmesinin bedelinin hükmü bu vaadin caiz olmasına bağlıdır. Çünkü vaadin haram olmasıyla vaat karşılığında bedel almak da haram olur, haram olması gerekir.

2) Gelecek bir tarihte döviz satışı vaadi sarf akdinde olduğu gibi tarafları bağlayıcı olursa bu vaat akit konumundadır. Çünkü itibar lafızlara değil manalaradır. Yapılan bu işlemde sarf akdindeki iki bedelden birinin alınmasında gecikme vardır ki bu da caiz değildir. Buna ek olarak bu akit içinde ğarar, borç karşılığında borç satışı kapsamaktadır; kumara, sarf akdinde kaparo almaya ve benzeri şeylere benzemektedir. Dolayısıyla bu vaatleşme ve bunun karşılığında bedel alma caiz değildir.

3) Vaatleşme tarafları bağlayıcı olmazsa dini açıdan bir sorun yoktur. Çünkü döviz satışıyla ilgili olan vaat döviz satışının kendisi değildir. Ancak vaat bağlayıcı olmadığı sürece, karşılığında bedel alabilecek şekilde vaadin mütekavvim⁵⁸ olması tartışmalıdır. Doğrusunu Allah bilir ki ben vaadin, karşılığında bedel alınabilecek mali bir değere sahip olmadığını düşünüyorum.

4) Ben bu akdin (ileriki bir tarihte döviz satışı vadetme karşılığında bedel alma akdi) cuâle akdi içinde değerlendirilmesini daha doğru buluyorum. Şeriat cuâle akdini aşağıdaki iki şartla caiz görmüştür: 1) Mâlikîlere göre; cuâle akdi tarafları bağlayan bir akit olmalıdır. 2) (Döviz satışı akdinde) satıcının önceden aldığı avans sadece önceden ödenmiş bir para olmalıdır. Şayet akit belirlenen zamanda tamamlanmazsa satıcının, aldığı bu bedeli müşteriye iade etmesi gerekir. Çünkü işçi cuâle akdinde ücreti sadece iş tamamlandıktan sonra almaya hak kazanır. Şayet (döviz satışında) vaadi yerine getirmeyen müşteri olursa satıcının bundan meydana gelen zarar mukabilinde müşteriden bedel alması caizdir.

5) Günümüz bankalarında -akit tamamlansa da tamamlanmasa da- ileriki bir tarihte döviz satışı vaadi karşılığında bedel alınması sadece cuâle akdinde ileriye sürülmüş yukarda geçen şartlar dâhilinde caizdir. Çünkü bağlayıcı olan vaadler akit konumundadır. Yapılan bu işlemde sarf akdindeki iki bedelden birinin alınmasında gecikme vardır, doğrusunu Allah bilir.

Makalenin Değerlendirilmesi

Yazarımız güncel bir konuyu ele alıp araştırmasını incelikleriyle yapmaya çalışmıştır. Bu konuda ortaya koyduğu özveri gözden kaçmamaktadır. *İleriki bir tarihte döviz satışıyla ilgili yapılan anlaşma için bedel alma* konusu birçok İslam ülkesinde özellikle Arap ülkelerinde uygulanagelen bir vakıa olduğu anlaşılmaktadır. Bu konu üzerinde araştırmalar yapıldığı ve konferansların düzenlendiği ifade edilmektedir. Müellifimizin konuya yaklaşımları çok çeşitli ve geniş bir yelpazede ele aldığı görülmektedir.

Konuya yaklaşımları farklı bakış açılarını da beraberinde getirerek güzel bir zenginlik ve farkındalık oluşturmuştur. Bu özveri bizde söz konusu makalenin

⁵⁸ Mütercim: Dini açıdan mal olacak değerde kabul edilen şey.

okuyucular tarafından dikkate alınıp görülmesinin gerekliliği kanaatini meydana getirmiştir.

Konunun tanımının, olumlu ve olumsuz yerlerinin ortaya konulması başarılı olmakla birlikte mukayese yapılan bazı konularla aralarında doğrudan bir bağlantı olmadığı görülmektedir. Bu tespitle ilgili olarak konular yeri geldikçe tarafımızdan ele alınıp gerekli açıklamalar ve vurgulamalar dipnotlarda somutlaştırılarak ortaya konulmuştur. Bu eksikleriyle birlikte söz konusu makale ilmi araştırmalara konu olma açısından çığır açıcı ve benzer araştırmalara referans olma özelliği taşımaktadır.

Bununla birlikte müellifimiz; *“İleriki bir tarihte döviz satma vaadi karşılığında yapılan anlaşmadan bedel almadaki ğarar yönü, döviz karşılığında aldığı semen beklenildiğinden daha fazla çalkantılı olma ihtimalinin olmasıdır. Bu durumda ileriki bir tarihte döviz satma taahhüdünde bulunanın aldığı bedel bile belki onun uğradığı büyük zararı karşılamayabilir. Öte yandan bu miktarın beklenilenden daha fazla yükselme ihtimali de vardı. Bu durumda döviz satın alan kimse, satmayı taahhütte bulunan kimseye verdiği bedelden zarar eder”* demektedir, bu yönüyle zikri geçen akit sarf akdi açısından bakıldığında bedellerin peşinen ödenmemesi sebebiyle caiz olan bir sarf akdi olarak değerlendirmemiz mümkün değildir. Zira sarf akdi her ne kadar dövizler arasındaki miktar farklılığını kabul etse de peşin olarak yapılmayan işlemleri kabul etmez.

Diğer taraftan müellifimiz; sayfa 9’da; *“Zahîre bu fetvayı kendi zamanındaki rf dikkate alarak vermiştir. Örfün değişmesinde şüphe yoktur. Günümüzde garanti ve bağlayıcılık ihtiyaçların en önemlisidir, belki tüccar ve şirketler için zaruriyittandır, öyle ki değerli bir kıymete dönüşmüştür. Dolayısıyla –garanti ve bağlayıcılık- karşılığında bedel almanın caiz olduğu bir mal haline geldiğini söylemek gerekli olmuştur. Buna ilaveten, istenilen menfaat sağlanırsa bazı bağlayıcılar mukabilinde bedel almayı âlimlerin birçoğu caiz görmüşlerdir,”* demekte hem de *“doğrusunu Allah bilir ki ben vaadin, karşılığında bedel alınabilecek mali bir değere sahip olmadığını düşünüyorum,”* demektedir. Hem de; *“Fethu’l-a’iyi’l-Mâlik’te şöyle denilmektedir: “Satıcı alıcıya eğer malını bana şu kadar miktara (paraya) satarsan sana şu kadar miktar (para ya da mal) vereceğim ya da şu kadar miktar vereceğime söz veriyorum derse, söz verilmiş olan şey semene dâhildir. Dolayısıyla semende bulunması gereken şartlar o şeyde de (söz verilmiş olanda da) bulunmalıdır. Yine aynı şekilde satıcı alıcıya şayet sen benden bir malı bu kadar fiyata alırsan sana şu kadar bir şey daha vereceğim diye taahhütte bulunursa taahhütte bulunulan şey mala dâhildir. Dolayısıyla malda bulunması gereken şartlar verilmeye taahhüt edilen diğer şeyde de bulunmalıdır. Tercih edilen görüş budur”* deyip; sayfa 18’de; *bu cümle bizim konumuzu (ileriki bir tarihte döviz satışı vaadi anlaşması karşılığında bedel alma) cuâle akdine benzetmenin caiz olmadığının ifadesidir. Çünkü önceden verilen bedel şayet semenin bir parçasından kabul edilirse bu uygulama döviz satışında caiz değildir, diyerek kendisiyle çelişmektedir.*

Müellifimiz; *“bu konuda Kâsânî şöyle demiştir; bir üretici belli bir ücret karşılığında bir işi kabul etmiş sonra işi kendisi değil de başka birine anlaştığı ücretten daha az bir meblağ karşılığında devretmişse, kendisinde (ilk sanatkârda)*

kalan fazlalık o üretici için helaldir. Üreticinin fazlalığa hak sahibi olmasının sebebi ürünün tazminini yüklenmiş olmasıdır. İlk üretici işi kendisi yapmamış olsa bile fazlalığın (iki ücret arasındaki farkın) kendisine helal olmasının sebebi üretmeyi kendi zimmetine almasıdır, diye ifade edilmiştir. Aynı şekilde mali müesseseler için de önceden belirlenmiş bir fiyatla, belirli bir zamanda, belirli bir döviz satmayı vaatte bulunması karşılığında bedel almaları helaldir” diyerek görüşlerine Kâsânî’den delil getirmektedir. Kâsânî’den verilen bu örnekle “ileriki bir tarihte döviz satma vaadi anlaşması karşılığında bedel alma” konusu arasında bir ilgi yoktur. Yani burada “kıyas maal farık” yapılmıştır. Bir kere işçi işi bitirdikten sonra ücret alacaktır, ikincisi ücret mukabilinde yaptığı bir iş ve verdiği bir emek vardır. Müellifimizin konusunda ise ücret peşinen alınmaktadır, karşılığında mal ya da fayda olan bir durum yoktur, üçüncüsü sarf akdi muzaf bir zamanı kabul etmez bu sebeple bu ücret alma zaten caiz olmayan bir muamele karşılığında olmaktadır.

Yine müellefimizin konuyla ilgili olarak Kâsânî’den yaptığı kıyaslama da kıyas maal farık kabilinden bir durumdur, zira *Buna ilaveten, istenilen menfaat sağlanırsa bazı bağlayıcılar mukabilinde bedel almayı âlimlerin birçoğu caiz görmüşlerdir. Bu âlimlerden biri de Kâsânî olup Kâsânî’nin bu görüşü yukarıda zikredildiği gibi şöyledir: Bir üretici belli bir ücret karşılığında bir işi kabul etmiş sonra işi kendisi değil de başka birine anlaştığı ücretten daha az bir meblağ karşılığında devretmişse, kendisinde (ilk sanatkârda) kalan fazlalık o üretici için helaldir. Üreticinin fazlalığa hak sahibi olmasının sebebi ürünün tazminini yüklenmiş olmasıdır; denilerek söz konusu akid karşılığı ücret almaya benzetilmektedir. Burada caiz olan ilk işçinin zimmetinin o işle meşgul olmasıdır, yani olabilecek herhangi bir zararı tazmin sorumluluğu altına girmiştir. Ama makalenin konusu olan akid karşılığı ücret almada hiç kimsenin tazmin sorumluluğu yoktur ve alınan ücret de zaten olabilecek bir zarara mukabil alınan tazmin miktarı değildir, sadece yapılan akdin semendir.*

Sayfa 13’te bazı şartların olduğunu söylemiştir, fakat bu şartların neler olduğunu zikretmemiştir.

Sayfa 15’te; *bizim konumuzu (vadeli döviz satışı) cuâle aktine kıyaslamamız mümkündür. Şöyle ki; döviz satışında bedel veren, cuâleki işçi kiralayan kimse konumunda; müessese de cuâle işçinin konumundadır. Burada işçi kiralayan yerindeki döviz bedeli veren kimse, mali müesseseye: Eğer sen şu tarihte şu fiyatla bu (belirli bir) para karşılığında bana bu kadar döviz satarsan bu satma vaadi karşılığında sana şu kadar bedel vereceğim dese, mali müessese de bunu kabul edip vaadi yerine getirirse mali müessese bunun karşılığında vaadedilen bedeli almaya hak kazanır; demekte ve yine kıyas maal farık yapmaktadır. Çünkü ceale aktiyle döviz satışı vaadi akdi karşılığında ücret alma birbirleriyle alakasız şeylerdir. Cuâle akdi İslam hukukunda sahih olan bir akiddir ancak karşılığı olmayan bir şey için ücret almak temelden batıldır.*

Kaynakça

Bağdâdî, Ebû Muhammed Abdulvahhab b. Ali b. Nasr es-Sa’lebî el-Bağdâdî el-Mâlikî. *et-Telkîn fi’l-fikh’l-Mâlikî*. Thk. Ebû Üveys Muhammed Ebû Hubzeti’l-Husnâ et-Tatvânî. Beyrut: Dâru’l-kütübü’l-ilmîyye, Birinci Baskı, 1425/2004.

- Behûti, Mensur b. Yunus b. İdris el-Behûti. *Keşşâfü'l-Kına an Metni'l-iknâ*. Thk. Hilal Musaylihî - Mustafa Hilal. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1402.
- Beyhakî, el-Hâfid Ebûbekr Ahmed b. el-Huseyn b. Ali el-Beyhakî. *Sünenü'l-Kübrâ*. 1. Baskı. Haydarâbad: Meclisü Dâirati'l-meârif en-Nizâmiyye el-Kâine fi Hindi bi beldeti, 1344.
- Buhârî, İmam Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. el-Muğire el-Buhârî. *Sahihu'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir. 1. Baskı. y.y.: Dâru Tûki'n-necâh, 1422.
- Cemel, Şeyh Süleyman. *Hâşiyetü'l-cemel ale'l-menhec*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ty.
- Dârekutnî, Hafız Ebu'l-Hasen Ali b. Umer Ebu'l-Hasen ed-Dârakutnî el-Bağdâdî. *Sünen-i Dârekutnî*. Thk. Es-Seyyid Abdullah Hâşim Yemâni'y-yü'l-Medenî. Beyrut: Dâru'l-marife, 1386/1966.
- Derdîr, Ebu'l-Berakât Ahmed b. Muhammed el-Adevî eş-Şehîr li'd-Derdîr. *Şerhu'l-Kebîr mea Hâşiyeti't-Desûki*. y.y.: Mevku' Ya'sûb, ty.
- Ebderî, Ebû Abdullah Muhammed b. Yusuf b. Ebi'l-Kâsım el-Ebderî Ebû Abdullah el-Mâlikî. *et-Tâc ve'l-iklîl li Muhtasar-ı Halîl*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1398.
- Hâkim, Hafız Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim en-Nisâbüri. *Müstedrek ale's-Sahihayn*. Thk. Mustafa Abdulkadir A'ta. 1.Baskı. Beyrut: Dâru'l-kutubü'l-ilmiyye, 1411/1990.
- Haskefi, Muhammed b. Ali b. Muhammed Ali el-Hisnî ed-Dimeşki el-Haneffî eş-Şehir bi'l-Haskefi. *Ed-Durrü'l-Muhtâr*. Beyrut: Daru'l-fikr, 1386.
- İlliş, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İlliş el-Mâlikî. *Fethu'l-aliyyi'l-Mâlikî fi'l-fetvâ alâ mezhebi el-İmam Mâlik (Fetevâ İlliş)*. Thk. Ali b. Nâif eş-Şuhûd. y.y.: b.y. ty.
- İlliş, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed İlliş el-Mâlikî. *Menhu'l-celîl Şerhu Muhtasar-ı Halîl*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1409/1989.
- İbn Rüşd, Ebu'l-velid Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî el-Endülüsî el-Mâlikî. *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesit*. Multeka ehli'l-Hadis.
- İbn Teymiyye, Şeyhu'l-Islam Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdulhalim b. Teymiyye el-Harrânî el-Hanbelî. *el-Fetevâ'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdulkadir A'tâ, Mustafa Abdulkadir A'tâ. 1. Baskı. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1408/1987.
- İbn Teymiyye, Şeyhu'l-Islam Ebu'l-Abbas Ahmed b. Abdulhalim b. Teymiyye el-Harrânî el-Hanbelî. *el-Kavâidü'n-Nûrâniyyetü'l-fikhiyye*. Thk. Muhammed Hâmîd el-fakî. Kahire: Mektebetü's-Sünneti'-Muhammediyye, 1951.
- Karâfî, Şihâbüddîn Ahmed b. İdris el-Kârâfî el-Mâlikî. *ez-Zahîre*. Thk. Muhammed Hoca. Beyrut: Daru'l-Ğarb, 1994.
- Kâsânî, Alâuddin el-Kâsânî el-Haneffî. *Bedâi'us-Sânai' Fî Tertibi's-şerâii'*. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-A'râbî, 1982.
- Kurtubî, el-Hâfid Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ebi Hafs Ömer b. İbrahim el-Ensârî el-Kurtubî. *Müfhim limâ eşkele min telhis Kitâbü Müslim*. yy. ty.
- Makdisî, Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî el-Cemâilî ed-Dimeşki el-Hanbelî, *Muğni*. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1405.
- Mâverdi, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Mâverdi eş-Şafîî. *el-Hâvi'l-Kebîr*. Thk. Ali Muhammed Muavvid, Adil Ahmed Abdü'l-mevcud. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1414/1994.
- Merdâvî, Ebu'l-Hasen Alâuddîn Ali b. Süleyman el-Merdâvî ed-Dimeşki es-Sâlih el-Hanbelî. *el-İnsâf fi Ma'rifeti'r-râcih mine'l-hilâf*. Beyrut: Dâru İhyai't-turâsi'l-A'râbî, 1419.
- Müslim, İmam Ebu'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşerî en-Nisâburî. *Sahihu Müslim*. Thk. Muhammed Fuad Abdulbâki. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi el-A'râbî, ty.
- Nemerî, Hâfız Ebû Ömer Yusuf b. Abdullâh b. Abdülber en-Nemerî el-Mâlikî. *el-İstizkâr*. Thk. Sâlim Muhammed Atâ, Muhammed Ali Muavvid, Beyrut: Dâru'l-kutubu'l-ilmiyye, 1421/2000.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref en-Nevevî eş-Şafîî. *Minhâcüt-Talibin ve U'mdetü'l-müftiyyin*. Beyrut: Dâru'l-marife, ty.
- Nevevî, Ebû Zekerîyya Yahya b. Şeref en-Nevevî eş-Şafîî. *Ravzatüt-Talibin*. Thk. Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvid. Riyad: Dâru Alemi'l-kütüb, 1423/2003.
- Remlî, Şemsüddîn Muhammed b. Ebi'l-Abbas Ahmed b. Hamza b. Şihâbüddîn er-Remlî eş-Şafîî. *Nihâyetü'l-Muhtâc ilâ Şerhi'l-Minhâc*. Beyrut: Daru'l-fikr, 1404/1984.
- Sugdî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn es-Su'dî el-Haneffî. *en-Nütef fi'l-fetâvâ*. Thk. Selahuddin en-Nâhî, Müessesetü'r-risale, Beyrut 1404/1984.
- Süneki, Ebû Yahyâ Zekerîyyâ b. Muhammed b. Ahmed Zekerîyya el-Ensârî es-Süneki eş-Şafîî. *Esna'l-metâlib fi şerhi Ravdu't-tâlib*. Thk. Muhammed Muhammad Tamir. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1422/2001.
- Şirâzî, Ebû İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf eş-Şirâzî eş-Şafîî. *Mühezzeb fi fikhü'l-İmam Şâfiî*. Beyrut: Daru'l-fikr, ty.
- Şirbinî, Muhammed el-Hatibi's-Şirbinî eş-Şafîî. *Muğni'l-Muhtâc ilâ marifeti Meânî elfazı'l-minhâc*. Beyrut: Dâru'l-fikr, ty.

Tahâvî, el-İmam Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdil-meliki't-Tahâvî. *Şerhu Mea'ni'l-Âsâr*. Thk. Muhammed Zuhrâ en-Neccar. Beyrut Dâru'l-kutübü'l-İlmiyye, 1399.

Zerkeşî, Ebû Abdullah Bedruddîn Ebî Abdillâh Muhammed b. Cemaleddin Abdullah b. Bahâdır ez-Zerkeşî. *en-Nüket alâ Mukaddimeti İbn Salâh*. Thk. Zeynü'l-A'bidîn b. Muhammed Edvâu's-Selef Riyad, Birinci Baskı, 1419/1998.